

ISSN 1987-5789

ეკონომიკა და ბიზნესი

ECONOMICS and BUSINESS
ЭКОНОМИКА и БИЗНЕС

იანვარი-თებერვალი

2011

ISSN 1987-5789

**ეკონომიკა
და ბიზნესი**

**ECONOMICS and BUSINESS
ЭКОНОМИКА и БИЗНЕС**

იანვარი-თებერვალი
JANUARY-FEBRUARY
ЯНВАРЬ-ФЕВРАЛЬ

2011

**“ნეკროეკონომიკის ზომბირება” –
შექმნილია ახალი ეკონომიკური თეორია¹**

თვალსაჩინო ქართველმა ეკონომისტმა, საქართველოს ეროვნულ მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტმა, პროფ. ლადო პაპავამ ფრიად აქტუალური, საინტერესო და ორიგინალური მონოგრაფია გამოსცა სათაურით – “ნეკროეკონომიკის ზომბირება”. ამ ნაშრომში ჩამოყალიბებული იდეების გააზრება მათ ფართო კონტექსტით განხილვას მოითხოვს.

უკანასკნელი ათწლეულების მანძილზე მსოფლიო ეკონომიკური აზროვნების განვითარებას განსაზღვრავდა ორი მიმართულების – კეინზიანელობისა და ეკონომიკური თეორიის ახალი კლასიკური სკოლის (მონეტარიზმი, რაციონალური მოლოდიონის თეორია...) დაპირისპირება. საბჭოური ეკონომიკური მეცნიერება ამ პერიოდში მაგისტრალური გზის მიღმა იმყოფებოდა და “სოციალისტური” ეკონომიკური სისტემის “უპირატესობათა დასაბუთებით” იყო დაკავებული. მის შიგნითაც ადგილი ჰქონდა გარკვეულ პოზიციონირებას: თეორიული დებულებების დამუშავება “ცენტრის” პრიორიტეტი იყო. “პურიფერიებს” კი ადგილობრივი ეკონომიკური პრობლემების შესწავლა ევალებოდა. საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ ქართველ ეკონომისტებს მიეცათ საერთაშორისო ასპარეზზე გასვლის შესაძლებლობა, თუმცა, სხვადასხვა ობიექტური თუ სუბიექტური მიზეზის გამო, ამ შესაძლებლობის სწრაფი და ადვილი რეალიზება არ მომხდარა. პირველი მეცნიერ-ეკონომისტი, რომელმაც გარღვევა მოახდინა ამ მიმართულებით, პროფ. ლადო პაპავაა. იგი ჩამოყალიბდა ეკონომიკური ტრანზიტოლოგიის აღიარებულ მკვლევარად და ღირსეული ადგილი დაიკავა ისეთ მეცნიერთა შორის, როგორებიც არიან უნგრელი იანოშ კორნაი, ამერიკელი ჯეფრო სექსი, პოლონელები – ლეშეკ ბალცეროვიჩი და გჰგოჟ კოლოდკო, შვედი ანდერს ოსლუნდი და სხვ. ეკონომიკურ ტრანზიტოლოგიაში ლადო პაპავა შევიდა პოსტ-კომუნისტური ეკონომიკური ტრანსფორმაციის ისეთი მნიშვნელოვანი, ორიგინალური და უკვე საკმაოდ აღიარებული თეორიით, როგორ-

¹ ვლადიმერ (ლადო) პაპავა. ნეკროეკონომიკის ზომბირება. თბილისი 2010.

იცავა ნეკროეკონომიკური თეორია (ნეკროეკონომიკისი). ამ თეორიის ერთ-ერთი არსებითი პოზიტიური მხარეა მისი გახსნილობა. ეს საშუალებას იძლევა, ჯერ ერთი, მოცემული თეორიული სისტემა გაღრმავდეს და დაკონკრეტდეს გლობალურ ეკონომიკაში მიმდინარე თანამედროვე პროცესების ანალიზის საფუძველზე, და მეორე, იგი წარმოადგენს ქმედით თეორიულ-მეთოდოლოგიურ ინსტრუმენტს მიმდინარე პროცესებისა და მოვლენების გასაანალიზებლად.

ფიქრობთ, სწორედ ამ პარადიგმის ჩარჩოში უნდა იქნეს განხილული სარეცენზიო ნაშრომი. კერძოდ, ავტორი ნეკროეკონომიკის თეორიას ამჟღავნებს ახალი ფენომენით – *ზომბირებით* და გვთავაზობს ახალ სიმბიოზს – *ნეკროეკონომიკის ზომბირება*. ეს უკანასკნელი კი, როგორც თეორიული ინსტრუმენტი, გამოყენებულია შავი ზღვის რეგიონის ქვეყნების ეკონომიკაზე თანამედროვე გლობალური ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისის ზეგავლენის შესასწავლად.

ნეკროეკონომიკას, ავტორის აზრით, წარმოქმნის ის ფირმები, რომელთა მიერ წარმოებული პროდუქცია “მისი დაბალი ხარისხის, ან (და) სიძვირის გამო, საერთაშორისო სტანდარტებთან შედარებით, არაკონკურენტუნარიანი აღმოჩნდა” (გვ. 19). შესაბამისად, “ამ პროდუქციისათვის ბაზარი არ არსებობს და ვერც იარსებებს. ასეთი ტიპის ეკონომიკას შეგვიძლია ვუწოდოთ “მკვდარი”, ანუ ნეკროეკონომიკა”. მკვდარი ეკონომიკა ერთგვარი მეტაფორაა, რომელიც, ჩვენი აზრით, აფიქსირებს მნიშვნელოვან გარემოებას – ამგვარი ეკონომიკის არსებობა უსარგებლოა და უფრო მეტიც, ზარალიანია საზოგადოებისათვის. პროფ. ლადო პაპავა ამერიკელი მეცნიერების (კლიფორდ გადის, ბარი იკისა და დევიდ ვუდროფის) მოსაზრებებზე დაყრდნობით მიუთითებს, რომ ნეკროეკონომიკის ცნებასთან ყველაზე მიახლოებულია “ვირტუალური ეკონომიკის” ცნება. ამ უკანასკნელში იგულისხმება ტრადიციული შინაარსისაგან განსხვავებული გაგება, რის შესახებაც სასურველი იყო ავტორს პატარა განმარტება მიეცა მკითხველისათვის მოსალოდნელი გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად. ნეკროეკონომიკა აღმინისტრაციულ-მბრძანებლური ეკონომიკის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის ხარისხთანაა დაკავშირებული და არსებობას ინარჩუნებს როგორც პოსტკომუნისტური გარდამავალი, ისე პოსტკონმუნისტური კაპიტალიზ-

მის ქვეყნების ეკონომიკაში. მასთან ერთად, რა თქმა უნდა, არსებობს ეკონომიკის სიცოცხლისუნარიანი ნაწილი, რომელსაც ავტორი უწოდებს *“ვიტალურ ეკონომიკას”*, ანუ *ვიტაეკონომიკას*, ხოლო მის შემსწავლელ თეორიას კი – *ვიტაეკონომიკის თეორიას*, ანუ *ვიტაეკონომიკის* (გვ. 19).

პროფ. ლადო პაპაევს თეორიული კონსტრუქციის მეორე უმნიშვნელოვანესი კომპონენტია *“ზომბი-ფირმები”* არის გადახდის უუნარო, ფაქტობრივად, გაკოტრებული ფირმები, რომლებიც მაინც განაგრძობენ ფუნქციონირებას” (გვ. 16). მათი არსებობის ძირითადი ფინანსური წყაროა დაკრედიტების სისტემა, რომელსაც ახორციელებს ე.წ. *“ზომბი-ბანკები”*. ისინი შეღავათიანი პირობებით აძლევენ კრედიტებს *“ზომბი-ფირმებს”*, *“ზომბი-ბანკების”* უკან კი, როგორც წესი, მთავრობა დგას, რომელიც გასცემს სამთავრობო გარანტიებს და ახორციელებს დეპოზიტების დაზღვევას. მაშასადამე, იკვრება წრე, ანუ ყალიბდება ქვესისტემა:

ზომბი-ფირმები ← *ზომბი-ბანკები* ← *სახელმწიფო (მთავრობა)* ← *გადასახადის გადამხდელები.*

ნეკროეკონომიკისაგან განსხვავებით, *“ზომბი-ეკონომიკა”* საბაზრო ეკონომიკის პროდუქტია, რომელიც მძიმე ტვირთად აწევს ამ ეკონომიკური სისტემის სიცოცხლისუნარიან ნაწილს. კერძოდ:

ა) იზღუდება ბაზარზე ჯანსაღი ფირმების გაჩენისა და არსებობის შესაძლებლობა;

ბ) იქმნება ჯანსაღი ფირმების *“ზომბი-ფირმებად”* გადაქცევის სტიმული;

გ) არაეფექტიანად იხარჯება უზარმაზარი რესურსები;

დ) ქვეითდება მთელი ეკონომიკის ეფექტიანობა.

ავტორის აზრით, *“ზომბი-ეკონომიკა”* ფინანსურ კრიზისში იღებს სათავეს და კრიზისის დასრულების შემდეგ მისი არსებობა გრძელდება. თუმცა, უფიქრობთ, *“ზომბი-ეკონომიკა”* შესაძლებელია არსებობდეს ფინანსური კრიზისის გარეშეც, ანუ წარმოადგენდეს თვითაღწარმოებად ფენომენს. ფინანსური კრიზისი მნიშვნელოვნად აფართოებს *“ზომბი-ეკონომიკის”* მასშტაბებს და ახალი კრიზისის წარმოშობის ერთ-ერთ მიზეზად გვევლინება.

ნაშრომში საინტერესოაა აღწერილი ნეკროეკონომიკისა და *“ზომბი-ეკონომიკის”* ფენომენები ეკონომიკური ცვლილების

ეკოლუციის თეორიიდან გამომდინარე. კერძოდ, გამოყენებულია “რუტინის” ინსტრუმენტი. ნეკროეკონომიკის რუტინა იბადება ადმინისტრაციულ-მბრძანებლური ეკონომიკის წიაღში და პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში “აიძულეებს” მკვლარ საწარმოებს იმუშაონ მაშინაც კი, როცა ეს სისტემა უკვე აღარ არსებობს (პრაქტიკაში ეს გამოიხატება მკვლარი საწარმოებისათვის სხვადასხვა საგადასახადო შეღავათის მიინტეხებით). საკუთარი რუტინა გააჩნია ზომბი-ეკონომიკას, რომლის მატარებელია არა ცოცხალი ადამიანი, არამედ ზომბი, რომელიც ასევე საბაზრო ეკონომიკის პროდუქტია. ავტორს თეორიულ ანალიზში შემოჰყავს “homo economics”-ის, “homo transformativus”-ისა და “zombie economicus”-ის ცნებები. zombie economicus-ი არის homo economics-ის მუტანტი, რომელიც, ავტორის აზრით, ფინანსური კრიზისის გამო დეფორმირებული ეკონომიკის ფუნქციონირების პირობებთან შეგუების, ადაპტირების პროცესში ჩამოყალიბდა (გვ. 34). თითოეული ამ ფენომენის გვარობრივი მახასიათებლებიდან გამომდინარე, კეთდება დასკვნა, რომ ნეკროეკონომიკის დაძლევა უფრო ადვილია, ვიდრე ზომბი ეკონომიკის. პირველი შეიძლება განხორციელდეს გარდამავალი და პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის ქვეყნების ეკონომიკის განვითარებულ საბაზრო ეკონომიკად ტრანსფორმაციის შედეგად, ხოლო ზომბი-ეკონომიკის დაძლევის ერთადერთ გზად, ჯერჯერობით, მიჩნეულია გაკოტრების შესახებ კანონმდებლობა, რომლის ეფექტიანობაც, მეცნიერის აზრით, არასაკმარისია არა მარტო პოსტკომუნისტურ, არამედ გავეითარებად ქვეყნებშიაც (გვ. 29).

ლადო პაპავას მიერ შემოთავაზებული ნეკროეკონომიკის ზომბირების თეორიის შემდგომი კონკრეტიზაციის კონტექსტით შესაძლებლად მიგვაჩნია რამდენიმე მიმართულების გამოყოფა. პირველი, ნეკროეკონომიკის ზომბირების ურთიერთკავშირის გადრმავეება შუამპეტერისეულ ეკოლუციურ თეორიასთან. როგორც ცნობილია, იოზეფ შუამპეტერი ერთმანეთისაგან განასხვავებდა ეკონომიკური აგენტის ორ ტიპს – მეწარმეს (ნოვატორს) და კონსერვატორს. იწყებს რა სამეურნეო საქმიანობას, ნოვატორი რესურსებზე მოთხოვნის გაზრდით, ხელს უწყობს მასზე ფასების გაზრდას. ამის შედეგად უარესდება კონსერვატორის მდგომარეობა, რომლის პროდუქტიც დაბალხარისხიანია (არაკონკურენტუნარიანია) და არ არსე-

ბოძს მასზე მოთხოვნა. მაშასადამე, კონსერვატორი ფინანსურ ზარალს განიცდის და, შუშპეტერის პარადიგმის თანახმად, არც ერთი კომერციული ბანკი არ გასცემს კრედიტს კონსერვატორის ფინანსური დანაკარგების ასანაზღაურებლად. სწორედ ამაში მდგომარეობს შუშპეტერისეული *შკაცრი საბიუჯეტო შეზღუდვის თეორემის* არსი, რომელიც ფართოდ გამოიყენება თანამედროვე ეკონომიკურ თეორიაში. აღნიშნულთან დაკავშირებით, ჩვენი აზრით, წარმოიშობა რამდენიმე საინტერესო კითხვა – რა ვუყოთ იმ ფაქტს, რომ ზომბირების გამო შუშპეტერისეული *შკაცრი საბიუჯეტო შეზღუდვის* პრინციპი რეალურ სინამდვილეში მუდმივად ირღვევა? ზომბირების თეორია ამ პრინციპის უარყოფაა თუ მისი მოდიფიცირება ახალი პირობების შესაბამისად?

ვფიქრობთ, საინტერესო იქნება ზომბი-ფირმებისა და ზომბი-ბანკების დაფინანსების მექანიზმების შემდგომი კვლევა. ჩვენი აზრით, აქ დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მოტივაციის განსაზღვრას. ზომბი-ფირმებთან მიმართებით ეს მარტივი საკითხია: მათი მთავარი მოტივაციაა თვითგადარჩენა მაღალკონკურენტულ საბაზრო გარემოში, რომლის მთავარი მექანიზმია ეგზოგენური ფაქტორების გამოყენება. ზომბი-ბანკების მოტივაციაა გარანტირებულ გარემოში ფუნქციონირების სურვილი, სახელმწიფოს მოტივაცია კი უპირატესად სოციალურ-პოლიტიკური შინაარსისაა. ყოველივე ეს კარგადაა დასაბუთებული ნაშრომში, თუმცა, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ შეიძლება არსებობდეს დამფინანსებელთა (პირველ რიგში ზომბი-ბანკების) წმინდა კომერციული ხასიათის მქონე სხვა მოტივაციებიც. მათი ანალიზი კიდევ უფრო გაამდიდრებდა შემოთავაზებულ თეორიას. შექმდეგი კითხვა, რომელსაც, ჩვენი აზრით, პასუხი უნდა გაეცეს, მდგომარეობს შემდეგში: რომელია ზომბი-ფირმა? ის, რომელიც ადრე ეფექტიანად ფუნქციონირებდა და ფინანსური კრიზისის გამო მძიმე მდგომარეობაში ჩავარდა, თუ ის, რომელიც მუდმივად ზარალიანია და გარუდან იღებს ფინანსურ დახმარებას? მიგვაჩნია, რომ ზომბი-ფირმების არსებობის საფუძველია არა მხოლოდ ზომბი ბანკების მხრიდან მათი დაკრედიტება. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ფისკალური მექანიზმი და სახელმწიფოს მხრიდან მათდამი ირიბი დახმარება. მათი ჩართვა ანალიზში,

ეფექტობთ, შემოთავაზებულ მოდელს კიდევ უფრო დაახლოვებს რეალურ ეკონომიკურ სინამდვილესთან.

მონოგრაფიის მეორე თავში მეცნიერი განიხილავს შავი ზღვის რეგიონის ქვეყნების მდგომარეობას ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისის პირობებში და ყველა მათგანს აძლევს სპეციფიკურ დახასიათებას:

- აზერბაიჯანი განიხილება როგორც დახურული ეკონომიკის ქვეყანა, რომლის განვითარება ძირითადად ეყრდნობა ენერგოსექტორს;

- ალბანეთის ეკონომიკის ასევე ჩაკეტილობამ განაპირობა ის, რომ მან ნაკლები ზიანი განიცადა კრიზისის დროს;

- ბულგარეთიც ასევე ნაკლებად განიცდიდა კრიზისის ზეგავლენას, ვინაიდან სრულად არ იყო ინტეგრირებული ევროპულ ეკონომიკურ სტრუქტურებში. ამასთანავე, მისი საბანკო სისტემა არ აღმოჩნდა დაზღვეული ზომბირების პროცესისაგან;

- თურქეთმა თითქმის სრულად განიცადა ზომბი-ეკონომიკის უარყოფითი ზეგავლენის ეფექტი;

- მოლდოვას შემთხვევაში საქმე გვაქვს ეკონომიკის ნაკლებად რეფორმირების პრაქტიკასთან;

- რუმინეთში გაკოტრების კანონმდებლობის პრაქტიკაში განხორციელების მიუხედავად, ეკონომიკის გარკვეული სექტორები კვლავ რჩებოდა ნეკროეკონომიკისა და ზომბი-ფირმების ფუნქციონირების პირობებში;

- რუსეთი წარმოდგენილია როგორც ნეკროეკონომიკის კლასიკური ქვეყანა, რაც განაპირობებს მისი ეკონომიკის რეალური სექტორის დაბალ ეფექტიანობას;

- საბერძნეთი დახასიათებულია როგორც არასწორი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარების ნიმუში;

- საქართველო განიხილულია როგორც “ომის პარადოქსის” მქონე ქვეყანა. პარადოქსია ის, რომ პრაქტიკულად ომმა დიდი ზიანი არ მიაყენა ეკონომიკას, უფრო მეტიც, მიღებულმა დიდმა უცხოურმა დახმარებამ, რომლის მიზეზიც ომი იყო, მნიშვნელოვნად შეარბილა გლობალური ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისის უარყოფითი ზეგავლენა;

• სერბეთი მეტ ყურადღებას აქცევდა აოპულისტურ ზომებს, ვიდრე გონივრული ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებას, რამაც პრობლემები შეუქმნა ქვეყნის ეკონომიკურ სტაბილურობას;

• სომხეთის შემთხვევაში საქმე გვაქვს ცნობილ “დიასპორის” პარადოქსთან, რომელიც იძლეოდა ეკონომიკის მეტ-ნაკლებად სტაბილურად ფუნქციონირების შესაძლებლობას კრიზისის პირობებში;

• უკრაინა ხასიათდებოდა ეკონომიკური პოლიტიკის გატარების არათანმიმდევრობით, რაც იწვევდა რყევებს მის გაეითარებაში.

ყველა ზემოთჩამოთვლილ ქვეყანას, მათი სპეციფიკურობის მიუხედავად, ახასიათებდა მთაურობების გადაჭარბებული ჩარევა ეკონომიკის ფუნქციონირებაში და ზომბი-ფირმების მხარდაჭერა.

დასკენის სახით შეიძლება აღინიშნოს, რომ სარეცენზიონაშრომში ლაპიდალური სტილითაა ჩამოყალიბებული პრინციპულად ახალი ეკონომიკური თეორია – ნეკროეკონომიკის ზომბირება, რომელიც საშუალებას იძლევა საფუძვლიანად იქნეს შესწავლილი გლობალურ ეკონომიკაში, განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის, პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციისა და პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის ქვეყნების ეკონომიკაში მიმდინარე თანამედროვე პროცესები. განსაკუთრებით კი გლობალური ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისის ზეგავლენის სხვადასხვა ასპექტი.

წიგნის სახით მკითხველმა კარგი საჩუქარი მიიღო, რაც მისი ავტორის, პროფ. ლადო პაპაევას კიდევ ერთ ახალ შემოქმედებით წარმატებად უნდა ჩაითვალოს.

ელგუჯა მამაკაიშვილი

ეკონ. მეცნ. დოქტორი, პროფესორი

თეიმურაზ ბარმაძე

ეკონ. მეცნ. დოქტორი, პროფესორი